

АРТИСТИЗМ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ Й СПІВУ

10. Овчарук А. Компетентность как ключ к обновлению содержания образования – Стратегия реформирования образования в Украине: Рекомендации по образовательной политике. – К.: “К.И.С”, 2003. – С. 57 – 81. – С. 57 – 81.

11. Психологический словарь (под ред. А.В.Петровского). – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

12. Смирнов С.Д. Общепсихологическая теория деятельности перспективы и ограничения (К 90-летию со дня рождения А.Н.Леонтьева // Вопросы психологии. – 1993. – №4. – С.94 – 101.

13. Эльконин Б.Д. Понятие компетентности с позиции развивающего обучения // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию. – Красноярск, 2002.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2009

УДК 78.011.31

Т 48

Тетяна Ткаченко, кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Харківського національного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди

АРТИСТИЗМ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ Й СПІВУ

У статті розглянуто питання формування артистизму як складової професійних вмінь майбутнього вчителя музики й співу. Висвітлено зміст і результат формування артистизму у студентів музично-педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: артистизм, професійні вміння, вчитель музики, студент.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства визначається певними змінами у сфері освіти: відбувається переосмислення педагогічних цінностей, йде пошук нових шляхів найбільш повного та всестороннього розкриття творчого потенціалу особистості.

Взаємодія педагога та студента завжди пов'язана зі спілкуванням. Це проявляється у стилі поведінки, яка в свою чергу виражається у манері говорити, висловлювати свої настрої та почуття, у рухах та жестах. Тому проблема формування артистизму особистості майбутнього вчителя музики й співу та оволодіння ним акторсько-сценічними вміннями є актуальною. Поставлений голос, добре розвинене мовлення, природні, невимушені жести, висока комунікативна культура є складовою професійних умінь майбутнього вчителя музики й співу.

Не викликає сумніву, що артистизм необхідний вчителю будь-якої спеціальності, але в особливій мірі він знаходить відображення в діяльності викладача музики й співу. О. Апраксина підкреслювала, що артистизм учителя музики – не мрія, а нагальна потреба, доступна тому, хто дійсно бажає розвивати в собі цю якість [1, 52].

Аналіз останніх публікацій. У педагогічній науці питання формування артистизму, акторсько-сценічних умінь знайшли своє відображення в роботах багатьох дослідників. Так, окремі аспекти проблеми розроблені в працях А. Макаренка, Ю. Азарова, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Н. Нікандрова, Л. Майковської. В той же час огляд стану досліджуваної проблеми, практичний досвід роботи із студентами музично-педагогічного факультету свідчать про те, що проблема формування артистизму у сфері вокальної діяльності вищої школи розроблена недостатньо. Можливості театральної педагогіки використовуються неефективно, хоча окремі праці з цієї проблеми становлять серйозну наукову базу.

Мета статті – розкрити особливості артистизму як одного з важливих чинників професійних вмінь майбутнього вчителя музики й співу.

Виклад основного матеріалу. Важливе місце у цілісному процесі виховання майбутнього вчителя музики й співу є постановка голосу.

Артистизм є необхідним компонентом педагогічного професіоналізму й майстерності. У науковій літературі визначення цього поняття не є однозначним. Так, В. Загвязинський вважає, що артистизм – це особлива, образно-емоційна мова

АРТИСТИЗМ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ Й СПІВУ

творення нового; проникливий стиль співтворчості педагога та учня, орієнтований на розуміння й діалог з іншим, другою домінантність; витончене й тонке мереживо створення живого почуття, знання й змісту, що народжуються “тут і зараз” [2, 31]. Це здатність майже миттєво переключатися на нові ситуації, опинятися в новому образі, багатство особистісних проявів, образний шлях постановки й вирішення проблеми, гра уяви, добірність, натхнення, відчуття внутрішньої волі. Артистизм є не тільки здатність красиво, переконливо щось передати, але й передати, емоційно впливаючи на вихованця. Справжній артистизм є красою і багатством внутрішнього світу педагога, умінням вирішувати завдання, проектувати майбутнє, представляючи його в образах, використовуючи фантазію та інтуїцію, гармонійне зіставлення логічного та естетичного. Артистизму не можна навчитись, проштудіювавши певну кількість книжок та запам'ятавши положення, що в них містяться.

Ми визначаємо артистизм як якість, що формується у процесі духовно-практичного освоєння особистістю певних видів творчої діяльності з метою задоволення потреби у професійному самовдосконаленні та самоосвіті. Розвиток і формування артистизму має особливу значущість для молоді. На цьому етапі становлення особистості відзначається активний розвиток моральних та естетичних почуттів, становлення і стабілізація характеру, оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини. Пізня юність характеризується романтичним ставленням до навколишнього світу, емоційною піднесеністю психічного життя, посиленням інтелектуальних основ пізнання дійсності. Ці особливості є сприятливим моментом у процесі формування професійно необхідних якостей педагога-музиканта. Артистизм ми розглядаємо як здатність до перевтілення, як цілісну систему особистісних якостей, які сприяють вільному самовираженню особистості. Тим самим особистість наче створює себе наново. Використання засобів театральної педагогіки відкриває великі можливості для формування артистизму як прояву педагогічної майстерності педагога, як важливої складової його професійних умінь.

Ми виділяємо такі структурні компоненти артистизму майбутнього вчителя музики й співу: психофізичний, художньо-логічний, емоційно-естетичний.

Основою психофізичного компоненту становлять фізичні дані: володіння своїм організмом, тембром, силою голосу, дикцією,

мімікою, пантомімікою та психічні процеси (увага, афективна пам'ять, вольові прояви). Емоційно-естетичний компонент пов'язаний з експресивними сторонами особистості музиканта, його сенсорним досвідом, де найбільш важливе значення має здатність до емоційної сприйнятливості, керування своїм емоційним станом, творчим самопочуттям, володіння темпоритмом.

Художньо-логічний компонент в структурі артистизму включає здатність учителя музики логічно вибудовувати систему комунікативних дій, піддавати її аналізу й коригуванню. Артистизм реалізується при активній художньо-розумовій діяльності й включає таку професійно-особистісну якість, як режисування свого творчого самопочуття, психофізичних станів у процесі педагогічного спілкування. Це вимагає наявності емпатії, рефлексії, імпровізаційності у поведінці.

Емоційно-естетичний компонент включає вокально-виконавську діяльність майбутнього вчителя музики й співу, посідає особливе місце у цілісному процесі виховання його музично-педагогічної культури. Він є засобом впливу на духовний світ учнів, фундаментом, на якому базується педагогічна майстерність, формуються педагогічні вміння. Ефективність формування професійних умінь майбутніх вчителів музики й співу у процесі вокальної підготовки забезпечується тим, що вокальний спів є доступним всім, а використання комплексу форм, методів, прийомів театральної педагогіки дозволяє психологічно й емоційно розкріпити особистість, вивільнити психофізичний апарат від звичайних затисків й напруги; спів сприяє виробленню гарного тембру голосу, музично виразної мовної інтонації, вдосконалює артикуляційний апарат, розвиває міміку, допомагає оволодінню засобами вербальної та невербальної комунікації; спів сприяє розвитку уяви, фантазії, збагаченню афективної пам'яті, формуванню “емоційного тезауруса”, емпатії, рефлексії; виконавська діяльність розвиває почуття форми, темпоритму, почуття жанру, поетичність, сприяє проникненню в “дух мови”; репертуар з постановки голосу включає найкращі зразки класичної, народної та сучасної музики, є незамінним засобом залучення до справжніх художніх, морально-естетичних цінностей, сприяє формуванню й розвитку духовної культури педагога-музиканта; активна вокально-виконавська діяльність сприяє розвитку й удосконаленню психофізичного апарата, формує вольову та емоційну стійкість особистості.

Надзвичайно важливим у формуванні артистизму майбутнього вчителя музики й співу

АРТИСТИЗМ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ Й СПІВУ

є розвиток уяви і фантазії. К.С. Станіславський вважав, що: “добре розвинена уява, яка переносить артиста із світу повсякденної дійсності, де немає сприятливого ґрунту для перемоги, в інший світ – артистичної мрії, марення, уявного життя, де тільки й можлива творчість. Без роботи уяви не обходиться жоден, навіть підготовчий, момент творчості. Тому в першу чергу треба розвивати життя своєї уяви. А це досягається систематичними відповідними вправами” [5, 85]. Творча уява відіграє важливу роль у будь-якій людській діяльності, тому уява та фантазія гранично важливі для такої багатобічної діяльності, як практична педагогіка. Фантазія – мисленнєві уявлення, які переносять нас у виняткові умови та обставини, яких ми не знали, не переживали й не бачили, яких у нас не було й немає у дійсності. Уява ж воскрешає те, що було пережите або бачене нами, що знайоме нам. Уява може створювати й нове уявлення, але на базі звичайних, реальних життєвих явищ. Уява має дві головні властивості: відтворювати (відновлювати) образи, раніше пережиті в дійсності; комбінувати (схематизувати, типізувати) частини й усе пережите в різний час, поєднуючи ці образи в новій послідовності, групуючи їх як нове ціле.

Функції фантазії значно ширші й включають у себе компоненти, які входять в уяву. Наводимо схему послідовності перебігу уяви та фантазії:

УЯВА, ФАНТАЗІЯ

Мотив		
Творча активність		
Вихідні дані		
Проблема		
Завдання (задум)		
Пам'ять	Мислення	Виховання
Життєвий досвід		спостереження
Свідомість		Підсвідомість
Воля		Уявлення
Бачення		
Аглоутація		
Наголошування		
Відтворення	Гіперболізація	Витвір
	Схематизація	
	Типізація	
	Ідеальна мета	
	Результат	

Для розвитку уяви ми зазвичай пропонуємо студентам такі **вправи**: а) реальність: саме заняття, педагог, учні тощо; вимисел: заняття відбувається в кабінеті ректора, на галявині тощо; б) викладач пропонує учню той чи інший предмет, студент, уважно з ним ознайомившись, розповідає “історію” цього предмета; в) педагог пропонує

учням абрєвіатури (наприклад, МАЛС, ШАРП тощо), студенти дають свої тлумачення (розшифровку) тієї чи іншої абрєвіатури.

Вправи на розвиток фантазії:

а) подумки перенестися у царину нездійсненого, казкового: у царстві царівни Моркви, у королівстві Морського царя тощо;

б) розповісти “навпаки” відому казку. Персонажі повинні радикально мінятися ролями – добрі повинні стати злими та ін.;

в) студентам пропонуються фантастичні обставини (п'ю каву і раптом перетворююся на лелеку; йду на побачення або ділову зустріч і раптом в мене виростають вуха чи хвіст тощо).

У найбезпосереднішій взаємодії з уявою та фантазією перебуває інша необхідна умова майбутньої успішної професійної діяльності – психофізична свобода вчителя. Фізична або м'язова свобода залежить від правильного розподілу м'язової енергії. М'язова енергія – це такий стан організму, за якого на кожне положення тіла в просторі або рух витрачається рівно стільки м'язових зусиль, скільки це положення або рух вимагають. Здатність доцільно розподіляти м'язову енергію – головна умова пластичності тіла. Вимога точної міри м'язових зусиль для кожного руху й для кожного положення тіла в просторі – головний закон пластики. Це можна було б не роздивлятися, якби не одна умова. Під час публічної дії, людина втрачає здатність підпорядковувати свою фізичну поведінку цьому головному закону. Точність і злагодженість рухів залежать від кількох життєво важливих функцій нервової системи. Всі довільні рухи, здійснювані нами у повсякденній діяльності, маючи якусь певну мету, завжди складені з послідовних рухів. Найважливішу роль упорядкування у складному процесі виконання цілісної дії відіграють сенсорні коригування, тобто координація рухів. Процес звільнення від зайвого м'язового напруження в спеціальному тренінгу має відбуватися у такій послідовності:

1 етап – свідоме вольове зусилля, спрямоване на вивільнення м'язів від зайвого напруження;

2 етап – свідоме вольове зусилля, спрямоване на оволодіння заданим об'єктом уваги;

3 етап – перетворення мимовільної уваги на довільну, на захоплення й виникнення почуття внутрішньої свободи;

4 етап – відчуття повної свободи (мимовільне зникнення залишків м'язової несвободи як у зовнішніх, так і внутрішніх органах).

АРТИСТИЗМ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ Й СПІВУ

Артистизм вимагає від вчителя широкого діапазону емоційних проявів. Всю багатоманітність емоцій умовно можна поділити на три головних групи: емоції радості, страху та гніву. Вчитель має володіти всіма трьома різновидами емоцій.

Поговоримо про майстерність вчителя. Оскільки спів – один із засобів виразності актора, то вочевидь відділити спів, вокал від акторської майстерності немислимо. Наведемо приклад, коли виконавці, які лише виходять на сцену, притягують увагу “гіпнотичною” силою і так званім сценічним шармом. Це від душі, таланту чи від Бога. Станіславський говорив: “Слово – что, музыка – поиск плюс фантазия, воображение и снова сценическое мастерство” [4, 64]. Саме майстерність артиста – співака допомагає швидко привести себе в творчий стан, вміти керувати своїми виразними засобами: голосом, ритмом, тілом, без зусиль досягнути максимальної якості, виразності, зуміти збалансувати акторське “самопочуття” (за К. Станіславським).

Самопочуття виконавця зумовлене:

- а) темпераментом і характером;
- б) інтелектом;
- в) досконалістю вивчення твору;
- г) фізичним станом;
- д) атмосферою;
- е) ступінню культури сприйняття слухача.

Самопочуття допомагає виявити життєвий досвід, фантазію, музику, тексти. Треба досягти оптимального сценічного самопочуття, тобто спокою (це досягається знанням тексту будь-якого вокального твору).

Володіння психотехнікою допомагає вчителю використовувати відповідні компоненти психічної діяльності для створення сприятливих умов для навчально-виховного процесу: становлення позитивного емоційно-психологічного мікроклімату в класі, попередження конфліктних ситуацій, встановлення довірливих взаєностосунків з учнями та інше. На основі педагогічного спілкування, застосування цих умінь зумовлено необхідністю створення умов, котрі сприяють кращому опануванню змісту освіти. Формування вказаних умінь відбувається на основі розробок, виконаних К.С. Станіславським, який приділяв особливу увагу питанням аналізу психічного стану актора, умінням в конкретній ситуації керувати ним і приймати творче рішення. Видатний режисер писав: “...Основне завдання психотехніки: підвести актора до такого самопочуття, при якому в артисті зароджується підсвідомий творчий процес найорганічнішої

природи... Психотехніка вчить свідомо виконувати в логічному і послідовному порядку всі моменти, стадії органічних процесів” [6, 231].

Необхідно також зазначити, що для педагога велике значення має уміння оцінювати свій психічний і фізичний стан, керуватися цим, цілеспрямовано і раціонально включати його в процес вирішення педагогічних завдань, швидко оцінюючи в конкретний момент стан свого організму, мобілізуючи власні внутрішні сили у відповідності з потребами певної педагогічної ситуації.

Можна погодитися з О.О. Леонтьєвим у тому, що “...якщо ми погано підготували майбутнього вчителя як практика-психолога, якщо він не вміє забезпечити оптимальних взаємовідносин з школярами, не вміє управляти соціально-психологічними процесами в дитячому колективі і володіти власним спілкуванням і власною поведінкою, навряд чи 10 і 20 років, проведених у шкільних стінах, зроблять поганого педагога хорошим, нелюбимого – любимим і поважним” [3, 94].

Майбутній педагог повинен формувати позитивні почуття та емоції, які найбільш сприятливо впливають як на безпосередню його діяльність, так і на учнів. Перш за все, за їх допомогою створюється той позитивний емоційно-психологічний мікроклімат, який сприяє вирішенню багатьох навчально-виховних завдань, “розкріпачуючи” психіку вихованців, різко підвищують їх працездатність і інше.

Почуття і емоції впливають не лише на певні фізіологічні процеси в організмі, але й призводять до змін у зовнішньому вигляді людини: змінюються вираз обличчя, очей, постави, з’являється своєрідність у жестах та особливі відтінки у голосі. Це також позитивно впливає на діяльність учителя та учнів.

Школярі високо цінують позитивні почуття вчителя, а саме: любов і повагу до них, доброту, гуманізм, дружбу, обов’язок, милосердя та інше. Негативні ж почуття гальмують процес спілкування, призводять до конфліктів і непорозумінь.

Учитель повинен свідомо управляти своїми почуттями, в кожний конкретний момент стимулюючи або гальмуючи їх. Педагог, за висловом А.С. Макаренка, “повинен уміти грати” своєю поведінкою. На думку психологів, регулювання процесів у емоційній сфері виключає акти, котрі мають характер прямого самоконтролю, а виступають у вигляді психологічних операцій, які мають непрямий характер, однак, ми вважаємо, що майбутньому

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО РОБОТИ З УЧНІВСЬКИМИ СТРУННИМИ ОРКЕСТРАМИ Й АНСАМБЛЯМИ

вчителю музики необхідно навчитися в певній мірі стримувати певні почуття та стимулювати ті, які сприяють вирішенню педагогічних задач. Щоб уникнути, зменшити силу якогось почуття, необхідно відволікатися від джерел, які його спричинили, переключитися на іншу діяльність, або об'єкт, зосередити свою увагу на пошуках раціональних шляхів вивчення нової інформації. Можна погодитися з В.О. Сухомлинським: "Замість того, щоб заставляти себе стримувати збудження, знайдіть діяльність, яка покаже зовсім в іншому світлі те, що викликає збудження, роздратування, примушує тримати пружину гальмування стиснутою. Зробіть неприємне, те, що дратує, смішним, і ви станете повним володарем думок і почуттів колективу" [7, 132].

Висновки. Таким чином, формування артистизму є важливим чинником професійних вмінь майбутнього вчителя музики й співу.

Артистизм необхідний вчителю будь-якої спеціальності, але в особливій мірі він знаходить відображення в діяльності викладача музики й співу.

1. Апраксина О.А. *Методика музыкального воспитания в школе*. – М., 1983.
2. Загвязинский В.А. *Педагогическое творчество учителя*. – М., 1987.
3. Львова Ю. *Творческая лаборатория учителя*. – М., 1980.
4. Смоленский Я. *Искусство звучащего слова*. – М., 1967.
5. Станиславский К.С. *Собрание сочинений: в 8-ми томах*. – М., 1954.
6. Станиславский К.С. *Статьи. Речи. Беседы. Письма*. – М., 1958.
7. Сухомлинский В.А. *Сердце отдаю детям*. – К., 1989.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2009

УДК 371.134 : 785

П 40

Тетяна Пляченко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання
мистецького факультету, докторант кафедри педагогіки
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО РОБОТИ З УЧНІВСЬКИМИ СТРУННИМИ ОРКЕСТРАМИ Й АНСАМБЛЯМИ

У статті висвітлено основні методи роботи з учнівськими струнними оркестрами й ансамблями, які повинні засвоїти майбутні вчителі музики в процесі фахової підготовки на мистецькому факультеті педагогічного університету.

Ключові слова: метод, оркестр, ансамбль, колективне музикування, учнівський колектив.

Постановка проблеми. Духовне відродження українського народу залежить від формування у підростаючого покоління естетичних смаків та ціннісних орієнтацій у сфері музичного мистецтва, що здійснюється засобом активної музично-творчої діяльності дітей та учнівської молоді. Організація такої діяльності школярів на уроках музики і в позаурочний час потребує спеціальної підготовки відповідних фахівців.

Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та

інструментальними ансамблями – один з аспектів фахового навчання студентів, який на сьогоднішній день ще не знайшов належного висвітлення в навчальних планах і програмах музично-педагогічних факультетів і відділень педагогічних університетів. Організація вчителем колективного музикування школярів передбачає: знання методів індивідуальної, групової і колективної роботи в музичних гуртках; уміння добирати, систематизувати й адаптувати репертуар для учнівських оркестрів і ансамблів з урахуванням фізичних можливостей і рівня загального музичного розвитку дітей; реалізацію